

Проблема війни у творчості В. Мисика

В.О. Переяслов*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

*Corresponding author. E-mail: vitalypereyaslov@ukr.net

Paper received 19.06.15; Accepted for publication 07.07.15.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню антивоєнної лірики як однієї з магістральних ліній у творчості відомого письменника В.О. Мисика. На прикладі ліричних творів митця досліджено особливості його естетико-філософського ставлення до явища війни. Окрему й домінуючу роль відведено визначенню ставлення автора до цього негативного явища та шляхів його уникнення у майбутньому. Дослідження показало, що проблематика антивоєнної лірики В. Мисика є актуальною й сьогодні, а оригінальні образи та ідеї, які використовує автор спонукають до виходу за межі власного я, на простори загальнолюдського. Дослідження спадщини митця потрібно й надалі здійснювати в світлі його естетико-філософських уявлень.

Ключові слова: філософська лірика, симбіоз естетичного відчуття поета й моральних принципів, антивоєнна лірика, апелювання до загальнолюдських цінностей та орієнтирів, етноментальна модель

Творчість відомого українського письменника, поета, перекладача, людини з філософським баченням світу, яка жила у найскрутніші для України часи ХХ століття на сьогодні, на жаль, є малодослідженою. Попри те, що існує велика кількість розвідок про життя і творчість цього митця, залишається ще велика кількість білих плям у розумінні його естетико-філософських уявлень про людину та світ. Цікавим і потрібним у цьому ракурсі здається дослідження ставлення письменника до проблеми війни, яка, на жаль, є особливо актуальною сьогодні.

Близькою мотиву смерті є проблема війни, яка, по суті є окремим типом смерті, адже війна – це масове вбивство. Її характерними ознаками є політична складова, масовість і порушення правових норм. Оскільки вбивство на війні має масовий характер і не передбачає покарання, то війна становить собою найвищу руйнівну силу, яку спроможна створити людина.

Усі твори В. Мисика, які так чи інакше торкаються явища насильницької смерті, свідчать, що для поета вбивство є збоченням людства, дефектом, не властивим людині. Тут варто підкреслити зв'язок між світоглядною позицією письменника та танатологічними елементами, використаними у творі. На думку митця, вбивця – це інопланетянин, якому немає місця на нашій планеті. Саме ця думка домінує у промо-вистому в цьому плані вірші «Планета вбивць» (1968).

Автор змальовує колоритний образ вбивці зі страхливою картиною довкола нього:

Поголений,
Задоволений.
Розпалював сито люльку
Посеред трупів дітей [6, с. 285].

Війна завжди була темою для напружених роздумів, які знаходили свій вияв у віршах. В. Мисик, хоч і був учасником Другої світової війни, у своїй творчості майже не зображав сцен бойових дій, натомість акцентував увагу на тих руйнуваннях, яких вона завдає. Руйнування ці стосуються не лише будівель, природних ландшафтів, а й тіла та душі людини.

У вірші «Вілла» (1945) В. Мисик намагається збагнути джерела, витоки того, що називають фашизмом. Усю історію поет концентрує в локусі німецької вілли, а основним джерелом пізнання для ліричного героя є фамільні портрети, які висять на стіні. Таким чином, ретроспективно поет намагається

зрозуміти, які родові дефекти могли зумовити появу такої жорстокості.

Ліричний герой бачить портрети звичайних людей: купця, шкіпера, місіонера, студента, який згодом стане професором, і не розуміє, що призвело до моральної деградації. Як онук, у якого батько був місіонером, на Біблії якого було написано гасло «Всі люди – браття», міг визнати себе кращим за інших з правом на вбивство. Ліричний герой дивлячись на портрет сивого місіонера, запитує:

Чи думали ви, що внук
Прийде й біблію вашу
розтопче в нападі шалу
І науку убивства
візьме з усіх наук... [7, с. 112]

В. Мисика турбує питання, чому з усіх професій і наук, якими володіли предки, онук обрав свою власну – науку вбивства.

Запитання ліричного героя має риторичний характер і покликано змусити читача самому віднайти в душі ті важелі, які, нехай і в дрібницях, зумовлюють відхід від гасла «всі люди – браття».

Кінець фашизму символізує старий, заіржавілий годинник, який уже не може відбивати руху вперед, він увійшов в історію, як і його останній власник.

Таким чином, В. Мисик змалював дуже цікаву із сьогоднішнього погляду картину. У його концепції культурного дерева німецької нації фашизм виглядав як збочення, регрес на історичному шляху. Письменник, певною мірою, апелює до батьків в особі «сивого місіонера», які допустили появу цього ганебного явища.

Крах всіляких загарбницьких зазіхань проголошується й у вірші «На Одері» (1945). У ньому поет з новою силою, потужним ентузіазмом, життєтвердною тональністю, які опозиціонують його тихими, медитативними ліриками, утверджує перемогу волелюбства.

Яскраві паралелі, метафоричні образи вірша і сьогодні по-новому звучать у душах справжніх українців:

Хіба не тут ще вчора колихало
Високим вітром їх імперські стяги?
Не звідси сунули в наш край зухвало
Грабіжницькі броньовані ватаги?
А як тепер тут мертво! Ані звуку [7, с. 110].

Поет стверджує, що всі загарбницькі потуги, якими б міцними не були, розіб'ються об волелюбство і патріотизм народу. Варто лише поглянути:

Туди, де наш Дніпро розлився степом
І вільно в рідних берегах хлюпоче... [7, с. 110]

Рідні й близькі кожній нації образи-символи пробуджують, за В. Мисиком, жагу життя. Варто лише їх мати в серці і пам'ятати, що коли ти борониш свою землю, правда на твоєму боці.

Гасло «всі люди – браття» є однією з магістральних ліній усієї антивоєнної лірики В. Мисика, що простежується в таких віршах, як: «Солдат» (1945), «Біля кринці» (1958), «Дівчинка йде по землі» (1960). Для поета люди поділяються на дві категорії: брати (ті, хто захищають землю від загарбницьких замахів) і вороги (ті, які намагаються «перекроїти» межі держав або підкорити когось собі). В естетико-філософських уявленнях В. Мисика перші, якщо мають патріотичне, морально-етичне, волелюбне начало, завжди дадуть гідну відсіч останнім.

Не зважаючи на військовий досвід В. Мисика, його художній світ не містить кривавих, жорстоких образів. Домінують у його творах: «дерева», «трави», «листя», «колосся», однак вони тепер наповнюються новим філософським змістом, бо проростають на місці страждань, вбивств, голоду.

В естетиці В. Мисика простежуємо реалізацію концепту «смерть» через антиномію вмирання – відродження. В. Мисик використовує образ колосу, зерна, яке необхідне для життя людей, щоб показати, що смерть воїнів-захисників не лише зберегла життя людині, а й дала його зерну, тобто залишила певний плід для наступних поколінь:

Знайте тату: недаром упав я –
Чорну землю нашу врятував я,
Щоб велика й ціла поверх мого тіла
Житом-пшеницею рясно золотіла...
Тихо чабан отару проганяє круг яру.
Раптом сонце крізь хмару глянуло й залило
Спершу пшеницю озиму, далі пшеницю яру.
Хліб, густіший од диму, колос погнув стебло... [5, с. 112-113].

Підвищена змістовність лірико-філософського хронотопу покликана показати конкретність часу, автор зіставляє його з вічністю, «розгортає» його у перспективі та ретроспективі. Дана характеристика є ключовою для жанру філософської лірики і показує повсякчасну актуальність питань, які порушуються.

Про жах війни й відродження до нового життя розповідає і вірш «Руїни» (1946):

Над мурами зчорнілими,
Серед заліза й скла,
В усі щілини й виломи
Травичка проросла.
І мляво коливається
Під вітровим крилом,
І наче насміхається
З опалених колон [8, с. 63].

Це уривок з поезії утверджує надію на те, що навіть після жаклих руйнувань, завданих війною, людство зможе почати нове життя. Саме надія на відродження є наступною магістральною рисою антивоєнної лірики В. Мисика. У цьому вірші її символізує природа, яка

почала оживати і принесе з собою життя і для інших. Час тут означений як теперішній, але закінчується вірш майбутнім, тобто автор вірить у те, що негативний підтекст, який міститься у заголовку і перших рядках твору, зміниться у майбутньому. Причому конкретний зміст «майбутнього», все те, що постає вже в самому заголовку, – переведено у підтекст, передовірено читачеві, і йому ж адресовано заклик пам'ятати про те, що зробила війна, і не допустити повтору.

М. Ільницький наголошував: щоб ґрунтовно пізнати внутрішній світ поета, «основний об'єкт дослідження має бути перенесений від художньо втіленої поетом історії особистості на колективний портрет, виявлення у ньому спільних (у соціальному плані) й відмінних, індивідуальних (у плані психологічному та естетичному). Епіцентром стає тут перебудова суспільних емоцій, а відтак – поява відповідних їм поетичних ідей, мотивів, наскрізних ліричних сюжетів, а потім – видозміна жанрів, оновлення образної мови, способу поетичних асоціацій, виявлення “повторюваності” і “неповторності” у цьому загальному процесі» [3, 78]. Глибокий психологізм можна простежити у поемі «Біля криниці» (1958), де автор зображає психологію матері та її невістки, які втратили дорогу їм обом людину. Потужна думка, яку формує автор: чесність перед життям і перед самим собою, чітке усвідомлення реальності серцем. Яскраві емоційні образи змальовує поет: «мати чужу дитину називає сином. Віддає пораненому сорочку рідного сина... Її щирості не розуміє невістка, яка ще не відчула материнства...» [4, 11].

Таким чином, любов до Батьківщини, до своєї нації, розуміється поетом як самопожертва, вміння думати про інших, поставити своє горе нижче від чийогось. У цьому творі, як і в попередніх, простежується думка поета про братство людей, які об'єднані однією патріотичною ідеєю.

Оскільки філософська лірика предметом концептуального відображення має об'єктивну реальність: людину, світ, природу, час і простір тощо, то попри те, що в більшості класифікацій антивоєнна лірика не фігурує як різновид філософської лірики, нас цікавить саме філософська думка, закладена у творі цієї тематики.

Перш за все хочемо розглянути вірш з концептуальною назвою «Людина» (1965). У ньому В. Мисик дає зрозуміти, що на його думку заважає людині бути людиною. Твір структуровано на основі Дарвінської теорії еволюції, загальноприйнятої на той час у Радянському Союзі. Починаючи з найдавніших часів і до сьогодення митець показує одну причину, яка заважає людству існувати – зброя.

Показовим є прагнення людини, яке заперечується від імені зброї:

Із хащі вийшов і промовив: «Буду
Людиною».
«Не будеш!» І відразу ж

Отруйна стрілка просвітіла [6, с. 241].

В. Мисик цим віршем ніби поділяє все, що існує у світі, на Людину і Зброю, вони, як споконвічні антиподи: світло і темрява, добро і зло. Поет наштовхує на думку: «Що буде, якщо прибрати все, що являє собою зброю», можливо тоді людина стане справжньою ідеальною істотою. До речі, у поезіях В. Мисика справжня

Людина завжди на стороні добра. І детальніше це можна простежити в поемі «Дівчинка йде по землі» (1960).

Характерною рисою творів Василя Мисика є їх неповторність. Вони можуть збігатись тематично, ідейно, образно, однак у кожного – своя архітектоніка, оригінальна побудова вірша, своя інтелектуальність у змалюванні образів, подій, внутрішніх переживань, стверджень, узагальнень [4, 12]. Варто простежити цю особливість творчої манери письменника на прикладі поеми «Дівчинка йде по землі», де В. Мисик поєднав такі цікаві засоби, як: одивнення, оригінальна побудова строф, фантазія, домислювання, казково-притчева манера письма.

Структура твору, ритміка та мелодика при першому прочитанні здаються дещо хаотичними. Однак ними автор умовно розщепляє твір на частинки, щоб наприкінці підготовлений читач міг зібрати їх воедино. Саме тому поема не піддається побіжному прочитанню, а повноту головної думки, якою є людяність як особлива риса людини, можна зрозуміти лише заглибившись у твір. Автор не просто викладає свої думки читачеві, він шукає інтерактиву з ним, що потребує певного рівня підготовки.

Автор ділить поему на дві частини. У першій він змальовує образи стежки, комахки, вояка, дівчинки та ліричного героя. Кожен образ обумовлює появу іншого. Друга частина – це запитання-загадка ліричного героя до дівчинки.

Природний світ, зображуваний у тексті, – це те життя, яке надихає людину на правильні чи неправильні вчинки. Так, вояк, нагледівшись, як невтомно комашка намагається перемогти жучка, бився до кінця. Цим вояком був Тамерлан: «І виросла велика, нездоланна / Держава з вояка» [7, с. 181].

Ліричний герой засуджує завойовника, але виправдовує комаху. Йдеться тут про те, що боротись із загарбниками – необхідність і обов'язок, а бути загарбником – це вирок. У своїх розмірковуваннях над цим ліричний герой не помітив, як із гушавини визирнула дівчинка. Розмовляючи з нею, ліричний герой починає загадувати їй загадки. Дівчинка виявилась дуже розумною і відгадала всі загадки, крім однієї: навіщо побились між собою мурахи, що вони не поділили? Мурахи у творі – це втілення примітивізму людини. Авторів незрозуміло, що спонукає їх битися між собою:

У просторі
Планетному є місце для усіх,
Хто хоче жити. Вони ж, немов на сміх,
Такі малесенькі й короткозорі,
Що бачать не поля і не гаї,
А тільки вбогі стежечки свої [7, с. 184].

Алегорично В. Мисик стверджує, що всі, хто жадають війни, агресії, існують на рівні комах-мурашок, їм не зрозумілі вищі шари краси, любові, гуманізму, бо вони не піднімають голови, а дивляться лише собі під ноги. Такі істоти не викликають жодних почуттів, окрім зневаги і страху.

Як людина, яка пройшла війну і випробувала жахи таборів, поет-філософ розумів, що постійне нагадування та відверте спекулювання темою війни потрібно завершувати. Людство, на його думку, не зможе почати життя спочатку, не залишивши позаду, в історії явище фашизму. Особливо чітко ця ідея простежується у вірші «Весна 1945» (1945), де на прикладі персоніфікованої природи, яка своїми силами (дощами, теплом, пробудженням землі після зими) намагається відродити землю від жахів війни, висвітлюється авторська позиція про нове післявоєнне життя.

В. Мисик проводить аналогію між матір'ю, яка зазнала горя від війни, та землею, яка є прародителькою всього живого. В уявленнях поета, якщо природа спромоглась почати життя заново, залатавши вибоїни від бомб, падаючих літаків, танків, то людство теж зможе. Далі поет розвиває цю ідею у вірші «Сухий» (1946), але найвиразніше вона простежується у вірші «Феодосія» (1961). Коментуючи цей твір, В. Брюгген підкреслює природність і невимушеність поєднання авторської думки щодо зображення зовнішніх ознак міста і внутрішнього світу ліричного героя, його суперечливих вражень і почуттів. Автор майстерно переходить від спокійної дійсності сучасного курортного міста до його драматичної історії в минулому [1, 145].

В. Мисіку довелося побувати на війні й солдатом-захисником, і полоненим. Цей трагічний досвід він зміг пережити і переосмислити його як такий, який не можна більше допускати. Його потрібно пам'ятати і від нього потрібно застерігати майбутні покоління, але не потрібно ним спекулювати. І як панацею від війни В. Мисик утверджує виховання почуття прекрасного в людині, того, що ґрунтується на споконвічних традиціях і цінностях українського народу. Своєю творчістю він ніби закликає очистити себе, суспільство, світ від того, чого не бажаємо своїм нащадкам. І лише тоді «життя постане у своїй незнищенній красі та невідцвітній надії, і зможемо всьому дати лад і раду – минулому й вічному, великому й малому» [2, с. 192].

Як видно з проаналізованих творів, у своїй антивоєнній ліриці Василь Мисик утверджує три християнські доміанти – віру, надію і любов. Митець закликає до щирої братерської любові між людьми та народами, віри в подолання навіть найстрашніших жахів війни та надії на те, що вона ніколи не повториться.

Отже, ми розглянули проблему війни як різновид танатологічної проблематики, який, по суті, являє собою масове вбивство. Ми з'ясували ставлення поета до цього явища, розглянули образи, які він формує. Вбивця у світогляді В. Мисика є певним дифектом, інопланетянином, чимось не властивим людству загалом.

Найбільші руйнування, які може заподіяти війна, стосуються не фізичної оболонки людини, а її душі. Єдиним засобом, який спроможний побороти війну, є любов до своєї сім'ї, рідної землі, планети.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Брюгген В. «... І форма жде кипячого металу!» / В. Брюгген // Вітчизна. – 1976. – № 10. – С. 142-148.
- [2] Гречанюк С. «У контексті неминущого» / С. Гречанюк // Вітчизна. – 1984. – № 3. – С. 190-194.
- [3] Ильин И.А. Путь к очевидности: Сочинения / И.А. Ильин. – М. : ЭКСМО-Пресс, 1998. – 912 с.
- [4] Лупій О. Розкрилля голосу / О. Лупій // Літературна Україна. – 1972. – жовтень. – С. 3-12.
- [5] Мисик В. Біля криниці. Вибране / Василь Мисик. – К. : Дніпро, 1967. – 367 с.
- [6] Мисик В. Микола Зеров на Півночі: Оповідання / Василь Мисик // Прапор. – 1990. – № 4. – С. 50-57
- [7] Мисик В. Планета. Вибране / Василь Мисик; передм. І. Драч. – К. : Дніпро, 1977. – 423 с
- [8] Мисик В. Твори : в двох томах / Василь Мисик; передмова М. Ільницького. – Том I. – Київ : Дніпро, 1983. – 339 с.

REFERENCES

- [1] Bruggen, V. «... And form waiting boiling metal!» / V. Bruggen // Vitchizna. – 1976. – № 10. – P. 142-148
- [2] Grechanuk, S. «In the context of the eternal» / S. Grechanuk // Vitchizna. – 1984. – № 3. – P. 190-194
- [3] Ilin, I.A. The path to the evidence: Oeuvre / I.A. Ilin. – M. : EKSMO-Press, 1998. – 912 p.
- [4] Lupiy, O. Wing vote / O. Lupiy // Literaturna Ukraina. – 1972. – October. – P. 3-12
- [5] Mysyk, V. Near the well. Add to favorites / Vasyl Mysyk. – K.: Dnipro, 1967. – 367 p.
- [6] Mysyk, V. Mykola Zerov in the North: Story / Vasyl Mysyk // Prapor. – 1990. – № 4. – P. 50-57
- [7] Mysyk, V. The planet. Favorites / Vasyl Mysyk; foreword I. Drach. – K. : Dnipro, 1977. – 423 p.
- [8] Mysyk, V. Works : in two volumes / Vasyl Mysyk; foreword M. Ilnitsky. – Vol. I. – Kiev : Dnipro, 1983. – 339 p.

A war problem is in creation of V. Mysyk

V.O. Pereyaslov

Abstract. The article is devoted to exploring antiwar poetry as one of the main lines in the famous writer V. Mysyk's works. On the material of lyrical works by the writer the features of his aesthetic and philosophical attitude to the war were investigated. A special and dominant role is given to the determination of the author's attitude of this negative phenomenon and ways to avoid it in the future. The study showed that the problems of antiwar V. Mysyk's poetry is relevant today, and the original images and ideas which are used by the author induce to move beyond one's ego, to the universal space. Further studying of the writer's heritage should be performed in the light of his aesthetic and philosophical ideas.

Keywords: *philosophical poetry, aesthetic symbiosis poet and a sense of moral principles, antiwar lyrics, appealing to universal values and orientations, etnomental model*